כפר עולמי · יחידה 1: החיים בעולם משתנה · חוברת קטנה

אפקט הדומינו ונופים משתנים

חוברת תלמיד · **מתקדם**

אבן אחת נופלת – וכל השורה אחריה. ככה גם בעולם המחובר.

שם:	כיתה:	תאריך:

מה בחוברת?

1. מושגי מפתח
2. קוראים: שרשראות של שינוי: מכלכלה ועד חוף הים
3. חלק א׳ – מתרגלים מושגים
4. חלק ב׳ – בודקים הבנה
5. חלק ג׳ – חושבים כמו גאוגרפים
6. כרטיס יציאה ✂

משחקים לשיעור הזה (חידון מהיר, איש תלוי, טריוויה ועוד) באתר: https://geo-z-chovrot-tiny.sites.tab.bot/

יצרה: רוית ראש בן ישי

מושגי מפתח

קראו את המושגים. נשתמש בהם בכל החוברת.

משבר כלכלי

תקופה שבה עסקים ובנקים מפסידים, אנשים מאבדים עבודה והכלכלה של מדינה או של העולם נחלשת.

לדוגמה: המשבר של 2008שהתפשט מארצות הברית

אפקט דומינו

שינוי או משבר במקום אחד שגורר שרשרת של שינויים במקומות אחרים, בזה אחר זה.

לדוגמה: בנק קורס, ואחריו בנקים במדינות אחרות

רעיית יתר

מצב שבו עדרים גדולים מדי אוכלים את הצמחייה מהר יותר ממה שהיא מספיקה לצמוח מחדש.

לדוגמה: עדר עיזים גדול שלא משאיר אף שיח

מדבור

תהליך שבו אזור יבש למחצה מאבד צמחייה וקרקע פורייה והופך דומה למדבר, בגלל הטבע ופעולות האדם.

לדוגמה: שדות בחגורת הסאהל שהפכו לחול

קו החוף

הקו שבו היבשה פוגשת את הים; הוא זז בגלל גלים, זרמים ובנייה של האדם.

לדוגמה: חוף שהלך ונעשה צר בגלל בנייה

סחיפת קרקע

הרחקה של שכבת הקרקע העליונה והפורייה בידי רוח או מים, בעיקר כשאין צמחים שמחזיקים אותה.

לדוגמה: סופת אבק שמעיפה אדמה משדה חשוף

נוף טבעי

נוף שנוצר בידי כוחות הטבע, כמעט בלי התערבות של האדם, כמו הרים, יערות וחולות.

לדוגמה: דיונות חול שאיש לא בנה בהן

שובר גלים

מבנה מאבנים או מבטון בתוך הים שמחליש את הגלים ומגן על נמל או על חוף.

לדוגמה: סוללת סלעים בכניסה לנמל

קוראים

שרשראות של שינוי: מכלכלה ועד חוף הים

בעולם גלובלי המקומות קשורים זה בזה ברשתות של כסף, סחורות, מידע ואנשים. בזכות הקשרים האלה הצלחה מתפשטת – אבל גם משבר. "אפקט דומינו" מתאר מצב שבו שינוי במקום אחד גורר שרשרת של שינויים במקומות אחרים, לעיתים רחוקים מאוד ממקור הבעיה.

המשבר הכלכלי של 2008ממחיש זאת היטב. בנקים בארצות הברית העניקו הלוואות דיור גם ללווים בעלי יכולת החזר נמוכה, ואת ההלוואות "ארזו" במוצרים פיננסיים שנמכרו למשקיעים בעולם. כשמחירי הדירות ירדו ורבים הפסיקו לשלם, ערך המוצרים צנח, בנקים גדולים קרסו, ובנקים באירופה ובמקומות אחרים ספגו הפסדים. באיסלנד קרסו שלושת הבנקים הגדולים בתוך ימים. האשראי הצטמצם, עסקים נסגרו והאבטלה עלתה במדינות רבות.

גם בנוף פועלות שרשראות של סיבה ותוצאה. מדבור מתרחש באזורים צחיחים למחצה, כמו חגורת הסאהל שמדרום לסהרה. גידול באוכלוסייה מוביל להגדלת העדרים ולכריתת עצים לבישול; בצורת ממושכת מחלישה את הצמחייה; הקרקע החשופה נסחפת ברוח ובגשמים העזים והנדירים; ובלי קרקע פורייה קשה לגדל מזון – והתושבים נאלצים לעזוב. גורמים טבעיים ואנושיים מזינים זה את זה.

דוגמה חופית היא תנועת החול. זרמים לאורך החוף מסיעים חול באופן קבוע. מבנה החוסם את הזרם, כמו שובר גלים או נמל, גורם להצטברות חול בצד שממנו מגיע הזרם ולסחיפה בצד השני. מכאן שפיתוח מקומי אחד יכול לשנות חופים במרחק קילומטרים רבים, ולפגוע בחופי רחצה, בצוקים ובבתים שנבנו עליהם.

מכל הדוגמאות עולה שאלה של איזון: הפיתוח – ערים, כבישים, נמלים וחקלאות – נחוץ לבני האדם, אך הוא מצמצם את הנוף הטבעי ואת השטחים הפתוחים. גאוגרף בוחן כל החלטה על פיתוח מכמה נקודות מבט: כלכלית, סביבתית וחברתית, ושואל מי ייהנה ממנה ומי ישלם את מחירה, היום ובעתיד.

חלק א' – מתרגלים מושגים

בחלק הזה נחבר כל מושג להגדרה שלו, ונזהה דוגמאות מהחיים.

1. התאימו: כתבו בריבוע את האות של ההגדרה המתאימה.

1. אפקט דומינו		**א.** תקופה שבה עסקים ובנקים מפסידים, אנשים מאבדים עבודה והכלכלה של מדינה או של העולם נחלשת.
2. משבר כלכלי		**ב.** מבנה מאבנים או מבטון בתוך הים שמחליש את הגלים ומגן על נמל או על חוף.
3. מדבור		**ג.** הקו שבו היבשה פוגשת את הים; הוא זז בגלל גלים, זרמים ובנייה של האדם.
4. רעיית יתר		**ד.** הרחקה של שכבת הקרקע העליונה והפורייה בידי רוח או מים, בעיקר כשאין צמחים שמחזיקים אותה.
5. סחיפת קרקע		**ה.** תהליך שבו אזור יבש למחצה מאבד צמחייה וקרקע פורייה והופך דומה למדבר, בגלל הטבע ופעולות האדם.
6. קו החוף		**ו.** מצב שבו עדרים גדולים מדי אוכלים את הצמחייה מהר יותר ממה שהיא מספיקה לצמוח מחדש.
7. שובר גלים		**ז.** נוף שנוצר בידי כוחות הטבע, כמעט בלי התערבות של האדם, כמו הרים, יערות וחולות.
8. נוף טבעי		**ח.** שינוי או משבר במקום אחד שגורר שרשרת של שינויים במקומות אחרים, בזה אחר זה.

2. השלימו: לאיזה מושג מתאימה כל דוגמה?

1. דיונות חול שאיש לא בנה בהן – זו דוגמה ל־_____
2. סוללת סלעים בכניסה לנמל – זו דוגמה ל־_____
3. חוף שהלך ונעשה צר בגלל בנייה – זו דוגמה ל־_____
4. סופת אבק שמעיפה אדמה משדה חשוף – זו דוגמה ל־_____

חלק ב' – בודקים הבנה

חזרו לקטע הקריאה. הקיפו את התשובה הנכונה, וסמנו נכון או לא נכון.

1 מה הפך את משבר 2008 למשבר עולמי ולא רק אמריקני?

- א. מזג אוויר קיצוני בעולם
- ב. הלוואות הדיור נמכרו למשקיעים ולבנקים במדינות רבות
- ג. כל המדינות השתמשו באותו מטבע
- ד. הבנקים האמריקניים היו קטנים

2 איזו שרשרת מתארת נכון מדבור?

- א. גשם רב ← צמחייה עשירה ← סחיפה
- ב. בניית נמל ← חוף רחב ← מדבר
- ג. יותר עדרים וכריתה ← צמחייה מתדלדלת ← קרקע נסחפת ← אדמה דומה למדבר
- ד. שלג ← קור ← מדבר

3 נבנה שובר גלים, והזרם לאורך החוף זורם מדרום לצפון. מה צפוי לקרות?

- א. חול יצטבר מדרום לשובר הגלים, והחוף מצפון לו יצטמצם
- ב. חול יצטבר מצפון והחוף מדרום יתרחב
- ג. לא ישתנה דבר
- ד. כל החוף יתרחב באופן שווה

4 מה הקשר בין מדבור להגירה?

- א. אין קשר
- ב. מדבור גורם לאנשים לעבור לאזורים יבשים יותר
- ג. הגירה גורמת לגשם
- ד. בלי קרקע פורייה קשה להתפרנס, ולכן תושבים עוזבים

5 איזו נקודת מבט מתמקדת בשטחים הפתוחים בדיון על פיתוח?

- א. כלכלית
- ב. סביבתית
- ג. תחבורתית
- ד. פיננסית

נכון או לא נכון? אם לא נכון – תקנו בשורה.

		נכון	לא נכון
1	מדבור הוא תוצאה של גורם אחד בלבד.		
2	פיתוח בחוף אחד יכול להשפיע על חופים במרחק קילומטרים רבים.		
3	במשבר של 2008 צמצום האשראי פגע גם בעסקים שלא היו קשורים לדיור.		
4	הנוף האנושי הולך ומצטמצם בעולם המשתנה.		

חלק ג' – חושבים כמו גאוגרפים

כאן אין תשובה אחת נכונה. כתבו במשפטים מלאים והסבירו את דעתכם.

1 נתחו את משבר 2008כ"אפקט דומינו": זהו לפחות חמש חוליות והסבירו מה מקשר כל חוליה לבאה.

2 "מדבור הוא אסון טבע." הסבירו מדוע הטענה חלקית, ונסחו טענה מדויקת יותר.

3 השוו בין אפקט דומינו כלכלי לבין אפקט דומינו בנוף החוף: מה "מעביר" את השינוי בכל אחד?

אתגר חוקרים

אתם יועצים לרשות מקומית שרוצה להקים מרינה (נמל קטן) בחוף עירוני. בנו טבלת נקודות מבט (כלכלית, סביבתית, חברתית), חזו שרשרת שינויים לחוף השכן, והציעו המלצה מנומקת.

כרטיס יציאה – אפקט הדומינו ונופים משתנים

גזרו לאורך הקו המקווקו ומסרו למורה. שם: _____

1. חוליה במשבר 2008שלא הבנתי עד היום...

2. ההבדל בין גורם טבעי לגורם אנושי במדבור: ...

3. הייתי ממליץ על פיתוח בשטח פתוח רק אם...

איך הבנתי? ◯ הבנתי היטב ◯ הבנתי חלקית ◯ אני צריכים/ות עזרה